

**YERDE KULAĞIMIZ
GÖKTE GÖZÜMÜZ**

KANDİLLİ RASATHANESİ

Nüfusu 8 milyara yaklaşan insanoğlu, Dünya'nın dışında yeni bir düzen kurmak için ışık hızıyla Mars'ta çalışmalar yürütürken, bundan 1,5 asır önce Kandilli Rasathanemiz açıldı.

154 YILDIR BİLİMİN HİZMETİNDE

- Uzaya ve gök bilimine dair sonsuzluk penceresine açılan Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi, yer kürede kulağımız, gökyüzünde gözümüz. Rasathane; astronomi, meteoroloji, jeomanyetizma laboratuvarlarıyla 154 yıldır bilimsel gelişmelere katkı sağlıyor. ►► **13'te**

**SABRİ
GÜLTEKİN**

Nüfusu 8 milyara yaklaşan insanoglu bir taraftan Dünya'nın dısında yeni bir düzen kurmak için ışık hızıyla Mars'ta çalışmalar yurüturken, diğer taraftan ise 'sanal evren' olarak tanımlanan Metaverse evreninde eğitmeden sağığa, ekonomiden siyasete, modadan sanata yatırım yaparak milyon dolarlık arsalar satın alıyor.

Yer küredeki kulağımız, gökyüzündeki gözümüz: Kandilli Rasathanesi

Sabri Gültekin

hollisivas@yahoo.com

Herkes bir taraftan gözünü uzaya dikmişken, diğer taraftan hayatımıza Metaverse (Evren Ötesi) kavramı girdi. İnsanlar, sanal evren olarak tanımlanan Metaverse evreninde eğitmeden sağığa, ekonomiden siyasete, modadan sanata yatırım yaparak milyon dolarlık arsalar kapatmaya başladı. Birileri "koş vatan-daş koş, bu fırsat kaçmaz" derken, birileri "Aklınızı basınıza devşirin. Dimyat'a pirince giderken evinizdeki bulgurdan olmayın" diye uyarıyor...

Kime inanacağımızı saşırdık!. Oysa bundan bir buçuk asır evvel, hayat da, hayaller de bambaşkaydı!.. Nereden nereye... Mesela Türkiye'de uzaya ve gök bilimine dair sonsuzluk penceresine açılan bir rasathanemiz vardı. Adı da Kandilli Rasathanesi'ydi.

Mustafa Aktar

Yer kürede kulağımız, gökyüzünde gözümüz olan Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi; astronomi, meteoroloji, jeomanyetizma laboratuvarlarıyla 154 yıldır bilimsel gelişmelere katkı sağlıyor.

KANDİLLİ Rasathanesi, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında kurulmuş, ilk çalışmalara alafraŋga bir kurum olarak Beyođlu'nda başlanmış ve 1910 yılında İcadiye Tepesi, Çeňgelköy ile Vaniköy arasında, Bođaz kıyısının en yüksek rakımlı tepesindeki Kandilli'ye taşınmış. O dönemin bütün rasathaneleri gibi gökyüzünden yer altına, atmosferden deniz diplerine kadar hemen hemen türlü küresel olay ile ilgileneilmiş. Rasathane, kurumsal gelişme açısında en büyük ivmeyi, Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e geçiş ile başlayan 30-40 yıllık zaman diliminde yaşamış.

Prof. Dr. Mustafa Aktar, **Rasathane ile Bilimde Yüz Elli Yıl** isimli eseri kaleme alırken oldukça geniş kaynak taraması yaparak, konunun meraklarına muazzam bir perspektif sunmuş.

Kendisi de uzun yıllar Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi'nde araştırmacı olarak görev yapan Prof. Dr. Mustafa Aktar'ın yararlandığı kaynaklar arasında astronomi ve jeofizik gibi alanlardaki bilimsel yayınlar olduğu gibi, kurum arşivleri ve gazeteler de önemli bir yer tutmuş. Osmanlı dönemindeki Rasathane-i Āmire için en önemli kaynak olan Devlet Arşivleri bağlamında, Prof. Dr. **Ali Akylıdız** yönetiminde yürütülmüş son derece kıymetli tez çalışmalarından ve özellikle **Kübra Fettahoğlu**'nun tezinden geniş ölçüde yararlanmış.

Fakat kitaba kaynaklık eden öncü isimlerin yanında bilime kafa yoran birçok isim değerli emeklerini esirgmeden geçmişten geleceğe ışık tutan bu eserin oluşmasına büyük destek vermiş.

RASATHANE-İ ĀMİRE İÇİN SALNĀME YA YAIMLANIYOR

1872 yılında yayımlanan 32 numaralı Salnâme'de, **İşbu Rasathane, 1868 sene-i miladiyesine müsadif olan 1285 sene-i hicriyesinde tesis buyurulmuş, ālāt ve edevātı Avrupa'nın fabrikalarından mübāyaa olunmuştur**" ifadesiyle Osmanlı Devleti'nin yeni bir rasathane kurduğu ilan edilmiş. Adına da **Rasathane-i Āmire** denilmiş, başına ise **Aristide Coumbary** getirilmiş. Rasathane'nin ilk otuz yılına damgasını vuran kişi Aristide Coumbary, bu dönemde bütün sorumlulukları tek başına üstlenerek bir başlangıca öncülük etmiş.

Rasathane'nin ilk otuz yıllık döneminde meteoroloji hep ön plandaydı. Bu bağlamda rasathane uluslararası meteoroloji örgütünün ilk üyeleri arasında yerini aldı. Yine bu dönemde alaturkadan alafraŋga saate geçiş yaşandı. Bu geçişle birlikte bir takım kültürel meselelerle birlikte çözümlenmesi gereken teknik problemleri de beraberinde getirdi. Bu yüzden Mısır da aynı İstanbul gibi alafraŋga saate geçiş yirminci yüzyıla kadar ertelemek zorunda kaldı.

Üstelik bu rasathane Osmanlı'nın ilk rasathanesi de değildi. Bu kuruluştan yaklaşık 300 yıl önce, bu tür kurumların sayısının dünyada

bile bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar az olduğu bir dönemde kurulmuştu. Osmanlı'nın bu eski rasathanesi İslām astronomi geleneğinin belki de son büyük temsilcisiydi. Ortaçağ boyunca astronomi bilimi en çok İslām dünyasında gelişmiş ve en büyük deneyim bu coğrafyada birleşmişti.

Genel manada bilinen aksine Ortaçağ'da Osmanlı bilim üretirken, Avrupalılar rasathane olgusuyla daha yeni yeni tanışıyorlardı.

Rasathane'nin başında bulunan **Takyyüddin er-Rāsid** eğitimini öyle batıda değil, Şam ve Kahire'de zirveye çıkarmıştı. Takyyüddin er-Rāsid o dönemde her ne kadar müneccimbaşı olarak anılsa da gerçek bir bilim insanıydı. alışmalarını zirveye çıkarmak için çevresine topladığı

devrin enlül matematikçi ve astronomlarıyla birlikte gökyüzünü araştırmaya hazırladığı bir dönemde karşısına **"aklı ilim ve nakli ilim"** tartışmaları çıktı.

Taassub ve kıskançlık devreye girip, tartışmalar birbirini izlerken bunlara uğursuzluk olduğuna inanılan bir kuyruklu-yıldız geçişi ve veba salgını eklelince rasathane'nin idam fermanı imzalandı. 1577'de **Sultan 3. Murad**'in emriyle kurulan **İstanbul Rasathanesi**, tam 3 yıl sonra yine onun emriyle tarife karşıtı. Bu dönemde böyle pozitif bilimler tamamen yasaklanmadı, amma velākin devlet desteğinden yoksun bırakıldı.

İSTANBUL DEPREMİ DÖNÜM NOKTASI OLDU

Yıllar yılları kovaladı... Osmanlı'daki bürokrasi **Rasathane-i Āmire**'yi, tıpkı Darphane-i Āmire veya Feshane-i Āmire gibi bir hizmet kurumu şeklinde algıladı. Bir kez padişahın onayı alınr ve biraz da maddi destek sağlanırsa her şeyin tıkr tıkr işleyeceği sanılırdı. Darphane nasıl para basar, feshane nasil fee üretirse, Rasathane'nin de havayı tahmin edileceği sanıldı. Fakat işin aslı hiç de öyle değildi. Bu işlerin çok özel şartlarda yetişen, yıllarca kütüphanelerde dirsek çürüten, araştırın, sorgulayan, itiraz eden ve adına **"bilim insanı"** denilen kendine mühürsar şahsiyetlerle amacına ulaşabileceği göz ardı edildi.

Rasathane'nin bir bilim kuruluğu olduğunun anlaşılması, kuruluşundan tam yirmi sekiz yıl sonra, ikinci müdür olarak başına o dönem en ünlü bilim insanı olan **Salih Zeki** beyin getirilmesi gerçekleşti. İşin ciddiyyeti **10 Temmuz 1894** yılında vukü bulan **İstanbul Depremi**'yle daha iyi anlaşıldı. Büyük İstanbul depremi **Rasathane-i Āmire** için bir dönüm noktası oldu. Bu depremin ardından, yeniliğe ve gelişime açık kişiliğiyle tanınan **Sultan 2. Abdülhamid** ilk kez depremin bilimsel olarak araştırılması isteyecek, deprem ölçümü için gereken çalışmaların başlaması için talimat verdi.

Tam üç asır sonra, 1868 yılında sessiz sedasız ikinci deneyim olarak kurulan Rasathane-i Āmire, bütün iddiasız görüntüsüne rağmen

İslām coğrafyasında kurulan ilk modern rasathanelerden birisi olarak isimli tarihe yazıldı. Dünyanın güneş etrafında dönüyor olduğu bile bu yüzyılda öğretilmeye başlandı.

Oysa rasathane deyince akla gelen ilk konu astronomidir. Kandilli Rasathanesi için de hep böyle düşünülür. Boğaziçi'nin koruluklarında, fıstık amları arasında birilerinin sürekli gökyüzünü araştırdığı zann edilir. Gerçekte ise Kandilli'deki astronomi alışmaları **Mehmet Fatın** (Gökmen) hocanın girişimleriyle ancak ilk gözlemler 1929 yılında teleskobun rasathaneye teslim edilmesiyle başlanmış. Onun emekli olmasıyla birlikte bu süreç sekteye uğramış, **Hasan Taşyi** ve **Muammer Dizer**'in gayretleriyle nihayet astronomi ile ilgili faaliyetlere ancak 1947 yılında başlanabilmiş.

İNSANOĞLU ARTIK DÜNYA'YA SİĞMIYOR!..

Evet Dünya hālā **Güneş**'in etrafında dönüyor... Fakat insanoglu'nun evrenin sırlarını çözmek için rasathanelere kurduğu teleskoplarla başlatıldığı uzay yolculuğu ABD'li astronot Neil Armstrong 21 Temmuz 1969'da **Ay'a** ayak basmasıyla **Dünya**'nın dısında bir **gök cismine** ilk fiziki teması gerçekleştirmeyi başardı.

Nüfusu 8 milyara yaklaşan insanoglu artık **Dünya**'nın dısında yeni bir düzen kurmak için ışık hızıyla **Mars**'ta çalışmalar yürütüyor.

Yaklaşık 154 yıldır yer kürede kulağımız, gökyüzünde gözümüz olan Boğaziçi Üniversitesi, Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü hālā Türkiye'nin bilim yolculuğuna eşlik ve öncülük ediyor. Her depremin sonrası değerlendirmelerin yapıldığı Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi; astronomi, meteoroloji, jeomanyetizma laboratuvarlarıyla da 154 yıldır bilimsel gelişmelere katkı sağlıyor.

İşte bu süreci iyi anlayabilmek, gelecek nesillere ilham kaynağı olmak adına Prof. Dr. Mustafa Aktar tarafından kaleme alınan ve Yapı Kredi Yayınları arasında yayımlanan **Rasathane ile Bilimde Yüz Elli Yıl** isimli eserle māzimizden derlenen veriler ışığında ātiye projeksiyon tutuluyor.